

PROF. DR. PRANAS DOVYDAITIS

(1886-1943 ?)

Pranas Dovydaitis gimė 1886.XII.2 Runki kaime, Višakio R. dos parapijoje, Marijampolės apskrityje, pas «sakuotnugarius». Jo tėvai buvo Motiejus Dovydaitis (1850-1923) ir Marijona Bunkartaitė (g. 1868 ; gal iš vakar atsiklusios Burkhart giminės atžala?). Jie buvo žemdirbiai, kurie valdė 6 ha ki. J. gausioje šeimoje Pranas buvo išsėn vyriausias ir jo tėva piemens, tėva «akietpiemenio» pareigas. Pradžios moksl. jis gavo namuose: namiški padedamas išmoko skaityti ir rašyti. Nuo 1896 m. vien kit žiem lankė Višakio R. dos pradžios mokykl. Anksti m. skaityti per artim sien gabenam lietuvišk draudžiam spaud ir, be to, rusiškas knygas, kurias gaudavo nuo dėdės Juozo iš Polocko. 1903 m. rudenį išlaikė egzaminus V-ji skyri pavyzdin s prie Veiveri mokytoj seminarijos mokyklos. Baigė s t skyri pirmuoju mokiniu, jis 1904 m. pavasarį išlaikė stojamuosius egzaminus pa i seminarij . 1904 m. pabaigoje dalyvavo streike prieš seminarijos inspektori Protopopov ir už tai buvo nubautas. Dovydaitis nutar nebegr žti seminarij , kol rus vadovyb nepatenkins streikuojan i j reikalavim . Belaukdamas, apie 1906 m. pradži , Dovydaitis mok. kun. Štrimo kurtoje Višakio R. dos bažnytin je pradžios mokykloje ir priva iai pavadavo mokytoj Jurg Paltanavi i valdžios pradin je mokykloje. Kadangi streikuojan i reikalavimai nebuvo patenkinti, Dovydaitis seminarij negr žo, o 1907 m. pradžioje išvažiavo Polock pas dėdė Juoz , kariuomen s siuv j , mokytis kriauiauti. Dovydaitis tik josi gal si s ir stoti ten esan i aukštesn mokykl . Bet jam tai nepavyko, ir dėl to po dviej m nesi gr žo namon, kur slaptai mok kaimo vaikus ir rengė si eksternu laikyti Marijampolės gimnazijos egzaminus brandos atestatui gauti, kas jam 1908. VI.7 (20) pa iu pirmuoju ir pavyko.

Nuo 1908 m. rudens iki 1912 m. Dovydaitis studijavo Maskvos universiteto teis i fakultete, kad v liau kaip teisininkas gal t darbuotis Lietuvoje. Nuo 1909 m. jis kaip laisvas klausytojas lankė istorijos-filologijos fakultet , kurio mokslai j labiau trauk . Be to lankė kai kurias gamtos moksl fakulteto paskaitas, pav., garsiojo

Mendelejevo. Dovydai io m giamiausia darbo vieta buvo universiteto biblioteka, kur jis pasidar universaliu bibliofilu. 1910.XII.16 istorijos-filosofijos fakultetas jam suteik sidabro medal už mokslo darb — pranc zo J. M. Guyau (1854-1888) etin s sistemos kritik . (Šis rašinys 1925 ir 1927 m. buvo lietuviškai atspausdintas *Logos* žurnale). 1912 m. pavasar Dovydaitis baig teisi fakultet pirmojo laipsnio diplomu. Išlaik s prie Maskvos mokslo apygardos komisijos graik kalbos gimnazijos kurso egzamin , Dovydaitis tais paiais metais stojo tikruoju studentu istorijos-filologijos fakultet , kuriam dar išbuvo iki 1913 m.

Studentaudamas Maskvoje, Dovydaitis dalyvavo lietuvi gyvenime. Skait referatus lietuvi student draugijoje, kuri tuomet tur jo apie 30 nari , daugiausia kair ir ateizm palinkusi . Raš *Vilti, Draugij , Šaltin* ir (vien kart) *Aušrin* (1910 m., 6 nr.). Kadangi *Aušrin* nebedav vietos jo religinio pob džio straipsniams, Dovydaitis susitar su kun. Dambrausku-Jakštu Kaune ir nuo 1911 m. prie jo leidžiamo žurnalo *Draugija* redagavo mokslus einaniam jaunimui pried *Ateit*, kur jau pirmame numeryje išst ateitinink ideologines paži ras. Atostog metu Dovydaitis Lietuvoje dalyvaudavo pas kun. P. Dogel , kun. Al. Dambrausk -Jakšt ir kun. prof. J. Ma iul-Mairon slaptuose ateitinink pasitarimuose. Maskvoje t s t darb daugiausia bute kun. E. M. Paukš io, kuriam pad jo ir lietuvi parapij suorganizuoti. Ateitinink reikalais susirašin jo su kun. P. Kurai iu Liuvene (Belgijoje). 1910 m. tar si ir su Stasiu Šalkauskiu, kuris beveik tuo pa iu laiku Maskvoje studijavo teisi bei ekonomijos mokslus. Ragino j rašyti lietuvi katalik spaud ir vykti Dorpat (Tartu) verbuoti ten ateitinink . Tuo sudomino Šalkausk ateitinink s j džiu, kurio centru Dovydaitis buvo virt s.

Kilus konfliktui su *Vilties* redaktorium Ant. Smetona d l ateitinink , Dovydaitis laikraš io leid j buvo pakviestas Vilni *Vilties* redaguoti. 1913 m. ruden jis išvyko Vilni laikinai, bet, karui kilus, Maskvos universitet nebegal jo gr žti. Vilniuje redagavo — vietoje Smetonos, kuris jam šio «išst mimo » niekad nedovanajo — *Vilt*, kuri 1913.XII.1 virto dienraš iu. Dovydaitis prid jo m nesin mokslo ir literat ros pried , kur beveik vienas prirašydavo. Paskutin numer išleido 1915.IX.19 ; tolimesnis leidimas d l karo nebebuvo galimas.

1916 m. pradžioje Dovydaitis persik l Kaun , kur nuo sausio 1 d. jo *Saul s* gimnazijos direktoriaus pareigas. Griežtai pasipriešino vokie i okupant norams suvokietinti ši gimnazij , už k j laikinai buvo atleistas ir nubaustas pinigine bauda. 1919 m. *Saul s*

gimnazija buvo suvalstybinta ir gavo Kauno I gimnazijos vard . Dovydaitis buvo pirmasis jos direktorius iki 1922 m. Tuomet ji pakeit lenk iš Vilniaus ištremtasis Mykolas Biržiška.

Politin veikla. Vilniaus konferencijoje (1917.IX. 18-23) Dovydaitis buvo išrinktas Lietuvos Tarybos nariu ir 1918.11.16 pasiraš Lietuvos Nepriklausomyb s Akt . 1919.III. 12 Kaune sudar tre i j ministeri kabinet , kuris gyvavo vien m nes . Tai buvo vienas sunkiausi m nes i Lietuvos gyvenime, nes bolševikai tuomet buvo visai netoli Kauno. Tas pavojus privert šiaip visai politik nelinkusi Dovydait imtis ned kingo ir rizikingo darbo. « Po kiek laiko — Dovydaitis pareišk v liau — viskas prad jo krypti normalesnes v žes ». Toliau Dovydaitis pad jo organizuoti darbo žmones Darbo Federacij . 1934.IV.8 kartu su dr. Pr. Dielininkai iu ir J. Katiliumi jis suorganizavo Lietuvos krikš ioni darbinink profesin s jung , kurios pirmininku jis buvo iki bolševik okupacijos 1940 m. Taip «jis gr žo visuomeniniame veikime liaud , proletariat , tapdamas katalik darbininkijos vadu, kai j buvo palik visi kiti buv vadai » (J. Brazaitis). Kadangi politika nebuvo jo sritis, Dovydaitis nesiverž grynai valstybin darb . Ta iau jis nesiliov reikšti savo paži ras, kurios plauk iš krikš ioniško demokratijos supratimo, kas ypa tautinink režimui buvo nemalonu.

Visuomeninis darbas. Jame dalyvavo dar Veiveriuose per streikus, paskui Maskvoje, kur ypa gyn katalik pasaul ži r prieš rusus ir savuosius. Svarbiausias darbas Maskvoje jam buvo ateitinink telkimas ; d l to v liau ir buvo vadinamas «Ateitinink t vu».

1921.VIII.8 Kaune buvo išrinktas vyriausius ateitinink tarybos pirmininkus. 1925.VIII.12 antrame ateitinink kongrese Kaune jis išrinktas pirmuoju vyriausiu ateitinink vadu. 1927 m. Palangos konferencijoje, ateitinink s jungai persitvarkius trilyp federacij , Dovydaitis išrinktas nuolatinu federacijos garb s pirmininku, o jo viet kaip vyriausias vadas už m Stasys Šalkauskis. Kadangi Dovydaitis tuo jaut si nustumtas, 1930.VI.24 Kaune vykusioje ateitinink konferencijoje jis leido iš naujo išstatyti savo kandida t r , bet išrinktas buvo ne jis, o Kazys Pakštas, nes ateitinink dauguma nor jo urbaniškesnio vado, Stasio Šalkauskio, kan. Pr. Kurai io ir kit rekomenduojamo. Bet ir po šito naujo nepasisekimo Dovydaitis nenustojo veik s, nes id j stat aukš iau už savo ambicij . 1934.X.28 Dovydaitis už dalyvavim tautinink valdžios uždraustos ateitinink moksleivi s jungos veikime (pav., Raseiniuose) švietimo ministerio buvo sp tas, o 1936.1.16 d l panaši «nusikaltim » iš

universiteto atleistas. Po dviejų mėnesių vėl grįžtas senąją vietą, pačius iš jo atitinkamą pasižadėjimą. Tada jau ir toliau (nuo 1934 m.) iki 1940 m. buvo atsakinguoju *Ateities* redaktoriumi. Dar anksčiau, 1921 m., ateitininkams mokslėivams buvo steigiamas žurnalas *Naujoji Vaidilutė*. 1936 m., jo 50 metų sukakties proga, ateitininkai Kaune suruošė Dovydaičiui viešą pagerbimą. « Prof. Dovydaičis yra ateitininkijos širdis, savo žmoniškumu, savo krikščioniška artimo meile, savo nuolatiniu pasiruošimu padėti, patraukusi save visus, ypatingai jaunuosius » (A. Maceina).

Nuo 1931 m. Dovydaičis buvo I Vicepirmininkas Katalikų Veikimo Centro. Kaip toks kvietė atsakingus Bažnyčios veiksmams moraliai, dvasiniai, išvidiniai sustiprinti katalikus ir jų dvasios vadus, o mažiau rūpintis « mairine statyba ».

Su dideliu savo išsižadėjimu ir pavasarininkų judėjimu, tuo tapdamas nepamainomas ir lojalus *Pavasario* vadovybės bendradarbis. Kalbėdamas 1932.VII.10 pavasarininkų kongrese Marijampolyje gynė katalikiško jaunimo teises prieš tautininkų valdžios kėsulius ir tą proga pareiškė: « Neleisime arkliui lipti ant altoriaus! ». Už tai 1932.VII.13 Marijampolės karo komendanto už «vienos visuomenės dalies kurstymą prieš kitą ir prieš vyriausybę» buvo nubaustas 3 mėnesių kalėti. Iškalė jo nuo VII.14 iki VIII.1 Bajorkalėjime ir nuo VIII.2 iki VIII.30 Marijampolės kalėjime. Šioje vietoje buvo laikomas kartu su J. Leimonu ir J. Eretu, kurie už tą patį « nusikaltimą » buvo baudžiami. Bet ir toliau veikė pavasarininkuose, kuriems skaitė daugybę paskaitų. Jo kalba buvo liaudies šneka, nes prabildavo žmonių žodžiais, dėl to visa Lietuva jo kalbose pažino save ir griausmingai padėkojo jam už jo nuoširdžius ir smagius pamokymus.

Mokslotojas. Nuo 1920 iki 1922 m. Dovydaičis buvo lektoriumi Aukštųjų Kursų Kaune, kuriuose dėstė senovės filosofijos istoriją. 1922.11.20 buvo išrinktas docentu Lietuvos Universiteto Teologijos fakulteto religijos istorijos katedroje. Nuo 1922.VI.9 jis jo ekstraordinarinio, nuo 1928.XII.2 ord. profesoriaus pareigas Teologijos-Filosofijos fakultete. Nuo 1928.IX.1 iki 1929.IX.1 jis buvo Universiteto senato sekretorius. 1930 m. jis kartu su kitais rūpinosi, kad jo fakultetas suteiktų Marijai Peškauskaitei garbės daktarato. 1935 m. fakultetas jam patarė pagerbimą filosofijos daktaro laipsniu.

Dovydaičis taip pat dalyvavo L. K. Mokslų Akademijos darbuose nuo pat pradžių jos kūrimo. L. K. Mokslininkų ir Mokslų mąstytojų II Suvažiavimas, vykęs 1936 m. Kaune, jam kartu su Stasiu Šalkauskiu pakilo akademiko rangas.

Daugiausia tri so jis d jo žurnalus, kurie tarnavo mokslui bei jo populiarizacijai. 1918 m. jis steig pedagogin žurnal *Lietuvos Mokykla* ir j redagavo iki 1924 m. 1920 m. sek gamtos ir greitim moksl žurnalas *Kosmos*, kuris nuo 1929 iki 1937 m. jo su priedu *Gamtos Draugas*. *Kosmos* redagavo iki 1940 m. 1921 m. steig filosofijos žurnal *Logos*, kuris 1923 m. tapo Teologijos-Filosofijos fakulteto Filosofijos skyriaus organu, ir kur ved iki

1940 m. Tais paiais 1921 metais steig — kaip jau žinome — ir mergai i moksleivi žurnal *Naujoji Vaidilut*, kuris 1930 m. tapo moter inteligen i organu. J redagavo nuo 1921 iki 1925 m.

1924 m, k r religijos mokslo žurnal *Soter*, kuris pasidar Teologijos skyriaus organu, ir ved j iki 1930 m. « Vienu metu Dovydaitis yra redagav s kelis stambius žurnalus, sutelkdamas apie juos vairi paži r bendradarbius ir pats gausiais savo straipsniais reikšdamasis šešiose plaiose mokslo srityse kaip didelis eruditas enciklopedistas » (S. Sužied lis). « Tik tikras enciklopedistas gal jo stengti kurti ir net kur laik redaguoti visus šituos žurnalus » (St. Šalkauskis), kuri jis vienas pristeig daugiau negu visi kiti profesoriai per vis Nepriklausomyb s laik . — Pažym tina dar, kad Dovydaitis nuo pat *Lietuviškiosios Enciklopedijos* k rimo (1931 m.) jo jos vicerektorius pareigas.

Nors Dovydaitis raš be atvangos, taiau nedaug teišleido knyg . Žymiausi skyriumi išleisti jo raštai buvo : *Biblija ir Babelis* (1911 m.), *Kristaus problema* (1914 m.), *Žmogaus išsirutuliojimas ir paleontologija* (1914 m.) ir *Kult ra, religija ir mokykla* (1930 m.). Daugiausia pasireiškdamas straipsniais, kuri paraš per šimt iš kuone vis mokslo sri i . Be šit platesni mokslini rašt Dovydaitis dar paskelb nesuskaitom daugyb smulkesni straipsni mokslo temomis. « Tenka pasakyti, kad Dovydaitis yra ne tiek originalus k r jas, kiek mokslintojas eruditas enciklopedistas. Jis turi nepaprast dovan išmedžioti mokslin je literat roje tai, kas yra esmiška, aktualu ir pateikti skaitan iai publikai gyvai, domiai. Šituo atžvilgiu jisai yra visai nepakei iamas žmogus m s intelektualiniame gyvenime » (St. Šalkauskis 1936 m.). Beveik visa Dovydai io mokslin darbuot buvo apologetinio pob džio. Kur tik Vakaruose užtiko kok mokslinink -vienmint , jis vert jo raštus lietuvi kalb . Tuo jis nor jo Lietuvos moksl jungti bendr Europoje krikš ioni dirbam mokslo darb . Tomis savo pastangomis Dovydaitis pirmoje eil je buvo atk r jas. Originalioms mintims išvystyti ir savo sistemai sukurti jis — priešingai Šalkauskiui — mažiau buvo link s. Tokiu b du Dovydaitis iš esm s buvo tarpininkas, pritaikinto jas ir k rybiškas vert jas. «N ra abejon s, kad Dovydaitis b t gal j s tapti

labai originaliu mokslininku krju, jei enciklopedinio mokslinimo reikalus neb tjo past m j s eiti labiau horizontaline linkme. Šita prasme Dovydaitis yra padar s auk iš savo asmenin s ambicijos ». «Intelektualiniame Lietuvos gyvenime Dovydaitis stovi viduryje tarp m s tautinio atgimimo romantik ir jaun j mokslinink specialist » (St. Šalkauskis).

Dovyday io asmenyb ir privatinis gyvenimas. Dovydaitis buvo tvirto sud jimo, sunkaus jimo ir kampuot most žmogus, kuo jis per vis savo gyvenim primin tuos žemdirbius, iš kuri buvo kil s. B damas gana aukštas ir stambus, jis dar sp di sveiko, buinaus vyro. Ta iau jis tur jo b d su sveikata. Maskvoje j kan kino silpnieji jo plau iai, Kaune gerkl , kuri pervargo nuo dažn ir ilg jo paskait . Jau suaug s sunkiai sirgo difteritu. Bet stiprieji jo pasiryžimai nepais ši sunkum ; jis sav s nelepino ir lep n li nem go.

Dovydaitis labai buvo prisiriš s prie gimtojo kaimo, prie jo gryno lietuviškumo bei gilaus tik jimo, prie jo demokratiško paprastumo, kuklumo ir prasming papro i . Ir gyvendamas mieste, visa savo buitim jis liko kaime- aplinkui vykstan i Lietuvos urbanizacij jis ži r jo skeptiškai. B damas «gaspadorius », jis m go žem ir kukli nuosavyb . Tod l jis dar 1923 m. Kaune, prie Ukmerg s plento, pasistat trobesius, kuriuose tilpo ne tik skaitlinga jo šeima, bet ir ateitininkiška jo «gula ». Jis džiaug si ir tuo žem s gabaliuku, kuri 1935 m. iš valdžios gavo ant Dubysos kranto kaip Nepriklausomyb s Akto signataras. Kaimie iu jis pasiliko ir išviršiniu savo elgesiu, nes nepripažino etiketo, apdailinto mandagumo. Tod l jo kalba kartais buvo ne tiktai nediplomatiška, bet dar papildyta šurkštokais išsireiškimais. Ji jam sudar nemažai sunkum su labiau išprusintais mokslo bei valdžios atstovais, taip pat su žymia dalimi ateitinink , kurie beaugan iuose Lietuvos miestuose tapo miestel niais. Jo nenoras derintis prie naujo, urbaniškesnio gyvenimo ir buvo viena iš svarbiausi priežas i , kod l jis 1927 m. vyriausio ateitinink vado vietoje buvo pakeistas lankstesniu, mieste užaugusiu, iš burmistro ir gydytojo šeimos kilusiu Šalkauskiu. Koncertus bei vaidinimus jis lank tik pareigos ver iamas, nes laik juos laik gaišinan iomis «prašmatnyb mis». Ir vizit nem go: pats tik paskutin s b dos spiriamas pas kitus lank si ir labai rauk si, kai siverždavai jo knygomis apverst darbo kambar , kuriame nebuvo kur atsis sti, kadangi visos k d s b davo apkrautos rankraš iais. Vengdavo taip pat iškilming pamald , kuri centre stov s — anot jo — tik kunigas, o ne Dievas. Už tai m go kuklias, tylas pamaldas paprastoje

bažnyt l je, kur meldavosi, kit visai nepasteb tas, nuoširdžiai. Visas jo religingumas buvo paprastas, nat ralus, vengi s tiek tuš io ceremoniškumo, tiek pseudomistiškos egzaltacijos.

Pasekm jo prisirišimo prie nepainaus, tikro kaimo gyvenimo buvo, pav., ir jo nenoras vykti tuos krikš ioniškuosius Vakarus, kur buvo tikri jo dvasios šaltiniai : šveicar Friburg , belg Liuven , vokie i Goerresgesellschaft ir pan. Tiesa, vien kart band ten nuvažiuoti, bet, susipainioj s Berlyno stotyse, susierzin s gr žo namon.

Savo kaimietišku dar pabr ž vesdamas 1912 m. vasar kukli lietuva it iš provincijos. Nors ši ir nebuvo išmokslinta, betgi pasižym jo nat ralia inteligencija, išmintingu gyvenimo reikal tvarkymu, gera širdimi, uoliu vaikais r pinimusi. Visi nam ruošos sunkumai gul jo beveik vien ant jos pe i . « Visas jo gaspadoriavimas susid jo tik iš to, kad retkar iais atitr k s nuo knyg , pasikasin - davo darže, arba paskaldydavo malkas, bet daugiau d l mankštos, nes tuoj v l visk met s, skub davo prie rašomojo stalo ».

Šis paskendimas nesibaigian iuose plunksnos darbuose ir vargingas trunkymasis po ateitinink , pavasarinink ir darbinink kuopas jam ir neleido atsid jus r pintis savo vaikais, kas motin dar labiau apsunkino. T vai juos leido pa ias geriausias Kauno mokyklas — Kazimierie i , J zuit , Pe kauskait s vardo ir « Aušros » gimnazijas.

Kadangi Dovydaitis mažai tesir pino savo išvaizda bei išviršiniu pasirodymu, jis d v jo papras iausius drabužius. « Jam visai ner p jo nei spalva, nei kaip pasi ta. M s mamyt tur davo tiesiog maldauti, kad nueit pas siuv j prisimieruoti ». Visi jo prieteliai jaut , kaip jam — Šalkauskio žodžiais tariant — kenk šis neatitikimas « tarp savo išviršin s išvaizdos ir esmiško turinio ». Šis ner pestingumas tikrai « sukliud Tau ne vien kart užimti visuomenin je hierarchijoje t aukšt viet , kurios esi nusipeln s » (St. Šalkauskis).

Šitas nesir pinimas tuo, kas d josi net artimiausioje jo sferoje, šis atsisakymas nuo bet koki patogum turi savo šakn visiškame pasišventime apaštalaute raštu ir žodžiu. Rašyti mokslo temomis jam geriau sek si negu kalb ti apie jas. « Universitete jis skaitydavo lyg nenoroms » (J. Grinius). Ten jis jausdavosi kaip aras narvelyje. Visai kitaip b davo, kai jis gal jo miklinti savo plunksn . Šalia to savo pašaukimo — mokslo bei visuomen s atkrikš ioninimo spaudos pagalba bei tiesioginiu kreipimusi paprastus žmones — Dovydaitis nieko kito nemat . Jam paaukojo savo gabumus, išteklius, gyvenimo smagumus, vis savo laik , net poils bei atsigavim šeimoje.

Kulinarijai jis buvo abejingas. Kai pradėjo Lietuv plaukti apelsinai ir bananai, jis demonstratyviai gynė lietuviškas «rapuokles». Jis negrįžo alkoholiniu gėrimu ir nerūkė. Važinavo tik trečia klase. Santaupas sukiojo savo žurnalus ir «keliones po žmones».

Savo veikime dėl galim neigiam pasekmi Dovydaitis sau nekvaršino galvos. Kai jis 1932 m. tautinink režimo buvo kištas, kalbėjo ir 1936 m. atleistas iš universiteto, jis tai laikė natūraliu reiškinio; nes kas kovoja, tas turi ir pernešti sunkum, jis sakėdavęs.

Bet Dovydaitis nebuvo be ambicijos. Jis, pavyzdžiui, užgavo, kad A. Smetona, kurio pavyzdį jis tapo 1913 m. *Vilties* redaktorius, kad jeigu laikas netinkamas tokiais svarbiais vietai. Dovydaitis taip pat užsigavo, kai 1919 m. kairieji jo sudarė ministerei kabinet vadino «rožaninink kabinetu». Kodėl jį taip ironizavė anuomet nesudarė vyriausybės? Gal padėtis jiems atrodė per daug rizikinga. Nepatiko jam ir kai 1927 m. savieji jo neišrinko vyriausiu ateitinink vadu. Neiškentė tada nepaleidęs špilkos «parfumuotą Staselio dvarą». Priešingai, jis buvo patenkintas, kai 1936 m. ateitininkai jį Kaune viešai pagerbė. Paklaustas, kodėl sutiko būti tokio viešo išgarbinimo objektu, jis vaiko naivumu atsakė: «Po mirties neišgirsiu, kaip vertina mane. O tai noriu žinoti». Tačiau apskritai imant, Dovydaitis buvo kuklus, net nusižeminimo pilnas žmogus.

Apaštalaudamas po visą Lietuviją, jis kartais juokais save vadino «puskunigių», o artimieji jo draugai jį buvo praminę «kiek šiurkštesniu Šv. Pranciškaus broliu». Neabejotina, kad jis buvo kunigiškos sielos žmogus. Nenuostabu todėl, kad 1940 m. sibrov bolševikai kišo jį kalbėti ir ištrėmė Sibirį. Iš ten mus pasiekė gandai, jog jis — kadangi jo šeima buvo nesugrąžinamai išblaškyta Sibire, Lietuvoje ir vakar Europoje — ten slaptai buvęs šventintas kunigus. Šitose pogrindyje vykdomose pareigose jis ir mirė 1943 m. pavasarį.

Dovydaitis apie save. Ateitis, 1936 m., 451-454 ir 468-469 (autobiografini metmen žiupsnelis). *Naujoji Vaidilut*, 1936 m., 483-493 ir 1937 m., 81-85 (ankstybiausios vaikystės atsiminimai). *Lietuvos Darbininkas*, 1929 m., 4-7 nr. (su draudžiama spauda ir pradžios mokykla susiję ankstybiausi atsiminimai). *Lietuvos Mokykla*, 1919-1920 m., 590-602 ir 1925 m., 406-408 (iš Veiverių mokytojų seminarijos 1903-1905 m.); be to, 1937 m., 12 nr. (su to žurnalo steigimu susiję atsiminimai vokiečių okupacijos metais Kaune). *Ateitis*, 1935 m., 399-405, 528-536 ir 1936 m., 31-35 (1905-1911 m. atsiminimai, taip pat apie *Ateities* kėlimą ir ateitinink pradži),

362-368 (santykiai su kun. Dambrausku-Jakštu Kaune 1909-1911 m.), 451-454 (*Šiek tiek apie save*, ligi 1936 m.).

Kiti apie Dovydait. M. Reinys : *Židinys*, 1926 m., 298-303. St. Kolupaila ir P. B. Šivickis : *Kosmos*, 1930 m., 226-233. Al. Stulginskis: *Rytas*, 1936.II.1, 26 nr. Senasis Meškus (vysk. J. Staugaitis) : *Rytas*, 1936.II.8, 32 nr. J. Grigaitis : *Lietuvos Mokykla*, 1936 m., 349-358. J. Žagrakalys : *Naujoji Vaidilut*, 1936 m., 478-483. L. Gira, St. Kolupaila, M. Krupavičius, K. Pakštas, K. Paltarokas, M. Reinys, St. Šalkauskis ir kiti: *Ateitis*, 1936 m., 449-487 (50 metų amžiaus sukakties proga). St. Šalkauskis : *Židinys*, 1936 m., 413-424 (su stambesni rašt bibliografija). J. Eretas ir St. Kolupaila : *L. K. Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai*, 1936 m., II, 446-456 (su platesne, bet nepilna rašt bibliografija). Vysk. K. Paltarokas : *Panevžio Garsas*, 1937.III.13, 11 nr. J. Brazaitis : *Ateitis*, 1937 m., 2 nr. M. Peškauskaitės laiškas Pranui Dovydaiui : *Athenaeum*, 1935 m. Kaune. *Lietuviškoji Enciklopedija*, 1937 m., VI 1327-1331 (sustatyta V. Biržiškos pagal Dovydaiui patiektus duomenis). *Lietuvi Enciklopedija* 1955 m. (S. Boston, USA), V, 141-144 (sustatyta Š. Sužiedlio). J. Eretas : *Aidai*, 1958 m., 2 nr. (Brooklyn, USA). J. Eretas, *Stasys Šalkauskis*, Brooklyn, 1960 (Šalkauskis ir Dovydaitis, 121-127 ps.).

Šaltiniai. Šis nekrologas sustačiau pasinaudodamas daugiausia šiais šaltiniais: 1. Straipsniu apie Dovydait, tilpusiu 1937 m. *Lietuviškoje Enciklopedijoje*. Jam duomenis patiekė pats Aprašytasis, kurio medžiagą dar kiek sutvarkė L. E. redaktorius V. Biržiška. 2. Straipsniu, kur buvo Dovydaiui mokinyš S. Sužiedlis, vyriausias ateitininkas, 1955 m. parašė *Lietuvi Enciklopedijai* (S. Boston, Mass., USA). 3. Pranešimu vieno iš Dovydaiui vaikų iš 1958 m. 4. Straipsniais, kuriuose Dovydaitis ir St. Šalkauskis aprašo vienas kitą. 5. Vienminiai pasisakymai (pav., J. Brazaiui, J. Griniaus, A. Maceinos). 6. Savo spūdžiais iš mūsų nuo 1919 iki 1940 m. trukusios draugystės.

Juozas Eretas

Bazelis, Šveicarija